

Prehistorie en oudheid

Rond 4000 v. Chr. verdween in het huidige Nederland de Swifterbantcultuur die voornamelijk bestond uit jager-verzamelaars. Er werd een nieuwe cultuur (hier: een groep mensen) gesignaleerd die zich ging richten op landbouw: de Trechterbekercultuur.

Bij deze gegevens past de volgende uitspraak:

Er kan niet met zekerheid worden gesteld dat de Swifterbant- en de Trechterbekercultuur verschillende culturen zijn geweest.

2p 1 Geef de redenering die bij deze uitspraak wordt gevolgd.

Hieronder staan vijf beweringen over de oudheid, waarvan er één onjuist is:

- 1 Griekenland had rond 500 v. Chr. geen centraal bestuur.
- 2 De eerste christenen kwamen in conflict met de Romeinse keizer omdat zij de goddelijke status van de keizer niet wilden erkennen.
- 3 Door de romanisering verdween de Griekse cultuur.
- 4 Germaanse invallen droegen bij aan het verval van het Romeinse Rijk.
- 5 De ondergang van het West-Romeinse Rijk was een van de oorzaken van het ontstaan van een autarkische samenleving.

2p 2 Noteer de onjuiste bewering en geef aan waarom deze **niet** juist is.

Gebruik bron 1.

De verdeling van ambten zoals in de bron wordt beschreven, laat zien dat de politieke rol van de burgers in de Griekse stadstaten kan verschillen.

4p 3 Leg dit met twee van de door Aristoteles genoemde regeringsvormen uit.

Gebruik bron 2 en 3.

Uit deze twee bronnen kun je afleiden dat de houding van de Romeinen tegenover de Grieken verschilde van de houding van de Romeinen tegenover de Britten.

2p 4 Geef twee verklaringen voor dit verschil.

De middeleeuwen

Gebruik bron 4.

De belangstelling voor het Romeins recht in de late middeleeuwen had te maken met twee kenmerkende aspecten van die tijd.

- 4p **5** Noem die twee kenmerkende aspecten en leg bij elk kenmerkend aspect uit, waardoor deze belangstelling daarbij past.

Hieronder staan drie boeken van geleerden uit de klassieke oudheid:

- 1 *De Meteorologica* van Aristoteles, een werk over aardwetenschappen, astronomie en meteorologie.
- 2 *Enneaden* van Plotinus, een religieus-filosofisch werk waarin het Ene, de geest en de wereldziel, centraal staat.
- 3 *Over de afmetingen en afstanden van de Zon en de Maan*, van Aristarchus van Samos.

- 2p **6** Beredeneer welk van deze drie boeken in de middeleeuwen waarschijnlijk vaker bewaard is gebleven.

In de late middeleeuwen werden meer teksten uit de klassieke oudheid in West-Europa bekend.

- 2p **7** Geef daarvoor twee verklaringen.

Gebruik bron 5.

In de geschiedenis is er soms sprake van 'voorlopers'. De stad Venetië kun je zien als voorloper van het economisch systeem dat in de zestiende eeuw zorgde voor economische bloei in West-Europa.

- 2p **8** Leg dit uit.

Door de tijd heen

De volgende historische beschrijvingen hebben te maken met het uitbreken van ziekten en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Na de ontdekking van Amerika stierven miljoenen oorspronkelijke bewoners aan door Europeanen meegebrachte besmettelijke ziekten als waterpokken en griep.
  - 2 Door slechte hygiëne en te dichte bebouwing ontstonden cholera-epidemieën in de arbeiderswijken van de eerste industriesteden.
  - 3 Tijdens veldtochten in Europa stierf een deel van het Franse democratische revolutionaire leger aan paratyfus.
  - 4 Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog stierven wereldwijd meer dan 50 miljoen mensen aan de Spaanse griep.
  - 5 De grote verspreiding van het aidsvirus in Amerika was te herleiden tot een steward van de vliegmaatschappij Canadian Air. Hij werd bekend als 'patient zero'.
  - 6 Na de kruistochten arriveerden in Italiaanse steden schepen die met pest besmette ratten meebrengen. Aan deze ziekte stierf meer dan een derde van de Europese bevolking.
- 2p **9** Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik de bij vraag 9 staande zes beschrijvingen van epidemieën opnieuw.

Een bewering:

Tussen het uitbreken van een epidemie en migratie bestaat een verband.

- 2p **10** Licht dit met twee voorbeelden toe.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 6.

Een bewering:

In deze bron is het nieuwe mensbeeld van de Renaissance te herkennen.

- 2p **11** Toon dit aan.

Gebruik bron 7.

Deze prent uit 1566 over de Beeldenstorm is een propagandaprent.

- 3p **12** Toon dit aan door:

- met de bron uit leggen welke boodschap de prent uitdraagt over de Beeldenstorm en
- (zonder bron) de politieke redenen te noemen die de opstandelingen hadden om deze prent onder de bevolking van de Nederlanden te verspreiden.

Twee gegevens:

- 1 Tussen 1628 en 1648 werkte de filosoof René Descartes in Nederland. Hij schreef hier *Over de methode*, waarin hij de vraag stelde hoe een mens uit de veelheid van opvattingen en theorieën de juiste kan kiezen. Hij gaf als antwoord dat het *rationalisme*, de overtuiging dat de mens door middel van het juiste gebruik van zijn redelijke vermogens kan uitmaken wat ware, geldige kennis is.
  - 2 In 1680 werd bij de boekhandel van Jacob van Royen in de Amsterdamse Kalverstraat het boek *D'Edele Sandastra of Cyprische Medeaheksen bestaan niet* te koop aangeboden. In dit boek, dat Van Royen waarschijnlijk zelf schreef, werd verteld hoe Medea een heksenproces bijwoonde en met haar kennis van de werking van planten aantoonde dat bovennatuurlijke krachten niet bestaan en dat de natuur begrepen en gemanipuleerd kon worden.
- 4p 13 Leg met deze gegevens uit dat:
- Van Royen waarschijnlijk een aanhanger was van Descartes en
  - de Verlichting zijn wortels had in de zeventiende-eeuwse wetenschappelijke revolutie.

Gebruik bron 8.

De beschrijving in deze bron laat zien dat Polen in politiek opzicht verschilt van veel andere monarchieën in die tijd.

- 2p 14 Noem dit verschil en geef aan waarom de Poolse koning daardoor minder macht bezit dan veel andere vorsten in die tijd.

Moderne tijd

Gebruik bron 9.

De opvattingen van Fitzhugh zullen voor een abolitionist onaanvaardbaar zijn geweest, terwijl een socialist in die tijd zich kan hebben herkend in deze opvattingen.

- 4p 15 Verklaar het standpunt van beide groepen, telkens met een voorbeeld uit de bron.

Tussen 1897 en 1898 werd door het koloniale leger onder leiding van kolonel Van Heutsz de strafexpeditie 'Pedir' uitgevoerd in het sultanaat Atjeh (Nederlands-Indië). Hierover gaan de volgende vier gegevens:

- 1 Het doel van de Pedir-expeditie was het 'pacificeren' van Atjeh, zodat er een goederenspoorweg kon worden aangelegd.
- 2 Teukoe Oemar was een inlandse vorst die aanvankelijk meewerkte aan de overname van Atjeh door de Nederlanders. Echter, toen de gelegenheid zich voordeed, keerde hij zich met zijn leger tegen de Nederlanders.
- 3 In 1903 kreeg kolonel Van Heutsz het Grootkruis der Militaire Willemsorde, voor moed, beleid en trouw, een onderscheiding die vrijwel nooit werd toegekend.
- 4 In 1950, na het uitroepen van de onafhankelijke Republiek Indonesië, kreeg de Van Heutszboulevard in Jakarta de naam Jalan Teukoe Oemar (de Teukoe Oemarlaan).

- 4p **16** Leg met telkens twee van deze gegevens uit, dat er een verband bestond tussen:
- industrialisatie en Modern-Imperialisme en
  - dekolonisatie en nationalisme.

Gebruik bron 10.

- 2p **17** Leg uit dat de opdracht voor dit onderzoek past in het einde van de negentiende eeuw.

Gebruik bron 10.

Uit deze bron kun je concluderen dat de emancipatie van Arnhemse arbeiders rond 1890 is begonnen.

- 4p **18** Leg uit dat deze conclusie:
- door de bron lijkt te worden bevestigd maar
  - toch niet kan worden getrokken op basis van deze bron.

Gebruik bron 11, 12, 13 en 14.

Tijdslijn

- 1871 De verschillende Duitse landen worden verenigd en het Duitse Keizerrijk ontstaat.
- 1914 De Eerste Wereldoorlog breekt uit.
- 1933 De nationaalsocialisten onder leiding van Adolf Hitler komen aan de macht.
- 1945 Einde van de Tweede Wereldoorlog; Duitsland wordt opgedeeld in vier bezettingszones.

De historische figuur Arminius is vanaf de negentiende eeuw in de Duitse geschiedenis telkens op een andere manier gebruikt.

- 8p **19** Geef per bron aan, welk verband er bestaat met een gebeurtenis uit de tijdslijn, een kenmerkend aspect van die tijd en de weergave van Arminius in de bron.

Tijdens de economische crisis van de jaren 1930 waren in Europa veel regeringen liberaal.

- 2p **20** Leg uit wat dit betekende voor het bestrijden van de gevolgen van de crisis.

Gebruik bron 15.

Een bewering:

Deze foto van arbeiders in Duitsland maakt onderdeel uit van de nazipropaganda in het bezette Nederland.

- 5p **21** Ondersteun deze bewering door uit te leggen:
- (zonder bron) dat moderne oorlogsvoering arbeidsinzet noodzakelijk maakte en
  - welk beeld de foto schetst van de arbeidsinzet en
  - voor welke twee groepen mensen in Nederland de foto is bedoeld.

Gebruik bron 15.

Stel: je doet een onderzoek naar de arbeidsinzet en je vindt deze foto, maar je besluit dat je deze foto niet kunt gebruiken.

- 2p **22** Geef een argument tegen de betrouwbaarheid en een argument tegen de representativiteit van de foto.

Gebruik bron 16.

De Verenigde Staten worden in hun reactie op de oprichting van de EEG beïnvloed door de internationale verhoudingen in die tijd.

- 2p **23** Leg dit uit.

Gebruik bron 17.

- 4p **24** Leg uit dat:
- deze reclame kenmerkend is voor de economische ontwikkeling die vanaf het einde van de jaren 1950 inzet en
  - dat uit de reclame een oorzaak van de veranderende positie van de vrouw die begint aan het einde van de jaren 1950 kan worden afgeleid.

De onderstaande gegevens gaan over de popzanger Freddie Mercury (1946-1991) van de band *Queen*.

- 1 Freddie Mercury werd geboren op het Afrikaanse eiland Zanzibar (het huidige Tanzania) onder de naam Farrokh Bulsara. Zijn vader was een Indiër, aanhanger van het Parsi-geloof en in dienst van de Britse overheid.
  - 2 Na de onafhankelijkheid van Zanzibar in 1963 vertrok de familie naar Engeland. In Londen bezocht hij na de middelbare school de kunstacademie. Hij studeerde af in de richting design.
  - 3 Samen met een aantal vrienden formeerde hij in 1968 de popgroep *Queen*.
  - 4 In 1975 maakten zij als eersten gebruik van een videocamera bij het maken van een clip van hun grootste hit *Bohemian Rhapsody*.
  - 5 Begin jaren 1990 werden de geruchten dat Freddie aan aids leed steeds sterker. Op 23 november 1991 overleed hij aan de gevolgen van deze ziekte.
  - 6 Eind 1999 werd door de Nederlandse radioluisteraars het nummer *Bohemian Rhapsody* gekozen tot de grootste hit van de twintigste eeuw.
- 3p **25** Kies drie gebeurtenissen uit de levensloop van Freddie Mercury en leg per gebeurtenis uit, waardoor deze bij de tweede helft van de twintigste eeuw past.